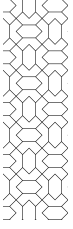

CITATION

YÜKSEL, Mukadder Ârif, "Semantic Meaning Of The Word' Hadith' In Qoran", *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZİFDER]*, 6, 6 (2017/2) pp. 135-155

KUR'AN'DA HADÎS KELİMESİNİN SEMANTİK ANLAMI

Semantic Meaning Of The Word' Hadith' In Qoran

Mukadder Ârif YÜKSEL

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı,

mukadderyuksel@hotmail.com, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-4962-4212>

Öz:

Kur'an'da "hadîs" kelimesi; söz, haber, ibretli hikâye vd. anlamlara gelir. İslâm literatüründe hadîs denilince ilk olarak akla Hz. Peygamber'in sözleri gelir. Kur'an'da geçen *hadîs* kelimesi ile Hz. Peygamber'in sözlerini ifade eden *hadîs* kelimesi arasında lügat ve terim bakımından bir alaka olup olmadığı araştırmaya değer bir konudur. Bizim yaptığımız araştırmada aralarında sadece lügat bakımından bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Kur'an'da *hadîs* kelimesi, *kelime* ve *kavl* kelimeleri ile birlikte değerlendirildiğinde geniş bir anlam alanına sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, hadîs, kelime, kavl (söz).

Semantic Meaning Of The Word' Hadith' In Qoran

Abstract:

Hadith in the Quran means words, news exalted story etc. When the hadith mentioned in the Islamic literature the words of the Prophet are understood It is worth investigation whether there is any relation between the hadith –of dictionary and terms- in the Quran and the hadith in the words of Prophet Muhammad. According to the research we have conducted they are only relevant for the meaning in dictionary. The hadith in the Quran has a broader sense of meaning together with the words of Word (kelime) and saying (kavl)

Key Words: Quran, hadith, word, saying

KAYNAKÇA

YÜKSEL, Mukadder Ârif, "Kur'an'da Hadîs Kelimesinin Semantik Anlamı", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]*, 6, 6 (2017/2) ss. 135-155 **Makale Geliş T.:** 22/05/2017, **Kabul T.:** 13/11/2017.

Giriş:

Sözlükte eskinin (*kadîm*) zıddı olan *hadîs* kelimesi (çoğulu: *ehâdîs*), *Sahdîs* mastarından bir isim olup *haber ve yeni meydana gelen* anlamlarına gelir. *Hadîs* kelimesinin türevleri de, ortaya çıkmak, olay, konuşmak, söz, ihdas vb. anlamları ifade eder.¹

İslâm literatüründe *hadîs* denilince öncelikle akla Hz. Peygamber'in (s.a.s) sözleri gelse de Kur'an-ı Kerim'de geçen *hadîs* kelimesi, haber (*hadîs*),² söz (*hadîs*),³ yeni mesaj (*muhdes*),⁴ ibretli hikâye (*ehâdîs*),⁵ rüya (*te'vîli'l-ehâdîs*)⁶ anlamlarında kullanılmıştır. Harf-i tarif ile Kur'an-ı Kerim'de altı yerde geçen *el-hadîs*, Kur'an'ın isimlerindedir.⁷

Kur'an'da, tefsirlerde ve tefsir usulünde *hadîs* kelimesinin kavram-sallaşmış bir anlamına rastlayamadığımızdan çalışmamıza "Kur'an'da Hadîs Kavramı" yerine "Kur'an'da Hadîs Kelimesi" adını vermeyi uygun bulduk. Bu çalışma ile, isim, fiil ve mastar formunda Kur'an'da geçen *hadîs* kelimelerinin, türevleriyle birlikte hangi manâlarda kullanıldığını ortaya çıkarmak istiyoruz.

Kur'an'da on küsur anlamda kullanılan *hadîs* kelimesindeki anlam farklılaşmasının isim, fiil ve mastar formlarına göre oluştuğunu ve bu kelimeyle yakın anlamlı kelimeleri bir arada mütalaa ettiğimizde Kur'an'daki *hadîs* kelimesinin iki grupta toplandığını görmekteyiz:

1. İsim ve mastar formunda: Söz, ilâhî söz, kıssa, ibretli hikâye ve haber anlamında (*hadîs*, *muhdes*),
2. Fiil formunda: Meydana gelme, konuşma, anlatma, ihdas etme anlamında (*hadese*, *haddese*, *hadese*, *ahdese*).

Bir kelimenin semantik anlamını elde etmek için, kelimenin kökünden başlayarak, türevleri ile ne gibi manâlara ulaştığını, farklı, ko-

¹ İbni Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dâru's-Sadîr, Beyrut 1990, II, 130-134; Âsım Efendi, *Kâmûs*, Matbaa-i Osmaniye, trs., I, 344-345; İbrahim Mustafa ve arkadaşları, *el-Mu'cemü'l-Vesid*, Çağrı Yay., İstanbul 1989, I, 159, 160; İsfahânî, *el-Müfredât*, Dâru Kahraman, İstanbul 1986, s. 158; M. Yaşar Kandemir, "Hadîs" *DİA*, XV, 27.

² Tâhâ, 20/9; Zâriyât, 51/24; Burûc, 85/17.

³ Nisâ, 4/42, 78, 87, 140; En'âm, 6/68; Ahzâb, 33/53; Tahrîm, 66/3.

⁴ Enbiyâ, 21/2; Şûrâ, 26/5.

⁵ Mü'minûn, 23/44 Sebe, 34/19.

⁶ Yûsuf, 12/6, 21, 101.

⁷ Kehf, 18/6; Zümer, 39/23; Tûr, 52/34; Necm, 53/59; Vâkıa, 56/81; Kalem, 68/44.

nu, yer ve zamanlarda ne gibi anlam değişikliğine uğradığını tespit etmek, izâfî anlamları, anlamdaşları ve zıt anlamlıları ile nasıl bir anlam ve kavram alanına sahip olduğunu belirlemek gerekmektedir. Biz de Kur'an'da *hadîs* kelimesini çalışırken semantik bir yaklaşımla kelimeyi ele alarak onun nasıl bir anlam alanına sahip olduğunu açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.

Kur'an'ın daha doğru ve kolay anlaşılmasında, âyetleri oluşturan kelimelerin etimolojik ve semantik yapısının doğru bilinmesi önem arz etmektedir. Bu manada *hadîs* kelimesinin de Kur'an'ın muhtevasında önemli bir yer tuttuğunu düşünüyoruz. Bu sebeple yapacağımız çalışmanın hem hadîs ilminin temel konusu olan hadîs ile karıştırılmamasına, hem de bir Kur'an kelimesi olarak hadîsin doğru anlaşılmasına katkı sağlayacağı inancındayız.

1. Kur'an'da Hadîs Kelimesinin Temel Anlamları

Bir ses birleşiminin başlangıçta yansıttığı ilk ve asıl kavrama temel anlam denir. Yazıda ya da konuşmada, okuyanın ya da dinleyenin zihninde karşılık bulan ilk lügavî anlam, o kelimenin temel anlamıdır. Bir kelimenin kökünden türeyen ve hangi şartlarda kullanılırsa kullanılsın herhangi bir anlam değişikliğine uğramayan anlam, kelimenin temel anlamıdır. Yani esas mana, kelimenin her zaman ve mekânda taşıdığı asıl manadır.

Yazımızın girişinde de değindiğimiz gibi *hadîs* kelimesinin temel anlamı, eski (kadîm) olanın zıddı (hadîs) yeni meydana gelen haber, meydana gelme ve ihdas edilen şeydir. Kur'an-ı Kerim'de *hadîs* kelimesi temel anlamında birçok yerde geçmektedir.

a) Haber (İsim Formunda *hadîs*, *ehâdîs*): Kur'an-ı Kerim'de ibret alınması için peygamberlerin haberlerine ve geçmiş milletlerin kıssalarına sık sık yer verilir. Kur'an'da bahsi geçen kıssa ve haberler için *hadîs* (çoğulu: *ehâdîs*) kelimesi kullanılır.⁸ Kur'an'da o dönemde Arap-

⁸ Mehmet Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü*, Düşün Yay., İstanbul 2015, s. 232.

lar arasında da bilinen bazı kıssalar hatırlatılarak acı akıbete dikkat çekilmiştir:

“Musa’nın haberi sana ulaştı mı?”⁹

“İbrahim’in şerefli kılınmış konuklarının haberi sana geldi mi?”¹⁰

“Orduların haberi sana geldi mi?”¹¹

“Her şeyi kuşatacak olayın haberi sana geldi mi?”¹²

“Sonra biz peyderpey peygamberlerimizi gönderdik. Herhangi bir ümmete peygamberlerinin geldiği her defasında, onlar bu peygamberi yalanladılar; biz de onları birbiri ardından yok ettik ve onları ibret hikâyelerine dönüştürdük (cealnâhum ehâdis). Artık iman etmeyen kavmin canı cehenneme!”¹³

Âyette geçen “ehâdis” kelimesine, insanları kötülükten uzaklaştırma ve hayret uyandırma anlamı verilmiştir.¹⁴ Taberî (ö. 310/923) *ehâdis* kelimesine *insanlar için ibret alınacak örnek* anlamını vermiş ve bu kelimenin sadece kötü örnekler için kullanılacağını söylemiştir.¹⁵ Süleyman Ateş, *ehâdis* kelimesini efsane şeklinde tefsir etmiş,¹⁶ Sabûnî ise hayret uyandırmak ve teselli etmek maksadıyla anlatılan şey anlamına geldiğini söylemiştir.¹⁷

Tefsirlerde ibret hikâyelerine dönüştürülen neslin Lût, Şuayb, Eyub ve Yusuf peygamberlerin kavimleri olabileceği belirtilmiştir.¹⁸ Tarih boyunca her nesil, Allah’ın değiştirilemez hükmü ile tayin ettiği ömürü tamamlayınca ardından yeni bir nesil gelmiştir. Hz. Muhammed’e gelinceye kadar peygamberlik sürekli yenilenen bir kurum olmuştur. Peygamberlerin davetlerini reddedip inkârlarını sürdüren kavimler, bunun bedelini çok ağır ödemişlerdir.¹⁹

⁹ Tâhâ, 20/6; Nâziât, 79/15.

¹⁰ Zâriyât, 51/24.

¹¹ Burûc, 85/17.

¹² Gâşiye, 88/1.

¹³ Mü’minûn, 23/44. (İbret kıssaları haline getirilen diğer kavim için bkz. Sebe, 34/19).

¹⁴ Hüseyin Muhammed Mahluf, *Kelimatü’l-Kur’an*, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, 1. Basım, İstanbul 1985, s. 214, 266.

¹⁵ Taberî, M. İbn Cerîr, *Câmiu’l-Beyân*, Müessesetü’r-Risâle, 1. Basım, 1430, İXX, 35.

¹⁶ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neş., İstanbul trs., VI, 101.

¹⁷ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *es-Safvetü’l-Tefsîr*, Dersaadet, İstanbul trs., II, 307.

¹⁸ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1990, XXIII, 100.

¹⁹ Hayreddin Karaman, M. Çağrı, İ. Kafi Dönmez, S. Gümüş, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yay., Ankara 2006, IV, 25.

Sebe sûresi 19. âyetten hareketle Sebelilerin (ve onlara benzeyen diğer kavimlerin) ibret ve öğüt alınacak kıssalar haline getirildikleri, salânatlarının yerlerinde yeller estiği, onlardan geriye ibret alınacak kıssalar kaldığı söylenebilir.²⁰

Allah, Kur'an-ı Kerim'de kıssaları, sırf hikâye olsun diye veya tarih bilgisi vermek için anlatmaz. İbret alınmasını ve aynı hataların tekrarlanmamasını ister:

“*And olsun, onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için ibretler vardır. O, düzüp uydurulan bir söz değildir, ancak kendinden öncekileri doğrulayıcı, her şeyin açıklayıcısı, iman edecek bir topluluk için de bir hidayet ve rahmettir.*”²¹

Kur'an'da *hadîs* kelimesini (çoğulu: *ehâdîs*), müfessirlerin, *insanları kötülükten vazgeçirmek ve ibret almalarını sağlamak maksadı ile anlatılan ibretli kıssalar* şeklinde tefsir ettiklerini görmekteyiz.

Hadîs kelimesinin mastarı olan *muhdes* kelimesi, dine sonradan sokulan bidatleri ifade etmek için de kullanılmaktadır. Bir hadîs-i şerifte; “Sonradan ortaya çıkarılmış (muhdesâti'l-umûr) bidatten şiddetle kaçınınız.” buyrulmaktadır.²² Başka bir hadîs-i şerifte de bidat ortaya çıkarılar anlamında (*ahdesu*) kelimesi geçmektedir.²³ İlk hadîste *hadîs* kelimesinin *muhdes* vezninde ve sonradan meydana gelen iş anlamında, ikinci hadîste ise *if'al* babında *mâzi cem-i müzekker* vezninde, “uydurular” anlamında kullanıldığını görmekteyiz.

b) Söz Söylemek, Ortaya Çıkarmak, İhdas Etmek (Fîl Formunda: hadese, haddese, hâdese, ahdes)

Geçmiş zaman sîgası ile (hadese, haddese, hâdese) şeklinde gelen *hadîs* kelimesi, Kur'an'da bahsi geçen kişilerin sözleri, sohbeti ve konuşması anlamlarında kullanılmıştır:²⁴

“*Onlar iman edenlerle karşılaşınca, ‘İman ettik’ derler. Birbirleriyle baş başa kaldıklarında da şöyle derler: “Rabbimizin huzurunda delil olarak kul-*

²⁰ H. Karaman ve arkadaşları, *Kur'an Yolu*, IV, 430-431.

²¹ Yûsuf, 12/111.

²² Ebu Davud, Sünnet, 5; Tirmizî, İlim, 16.

²³ Buhârî, Enbiya, 8; Rikak, 45; Müslim, Cennet, 58.

²⁴ Mehmet Okuyan, *Kur'an Sözlüğü*, s. 2231-2233.

*lamp sizi sustursunlar diye mi, Allah'ın (Tevrat'ta) size bildirdiklerini onlara söylüyorsunuz? (Bu kadarcık şeye) akıl erdiremiyor musunuz?*²⁵

Kur'an'da Allah'ın salih kulu olarak nitelendirilen kişi, Hz. Musa ile birlikte yolculuğa çıkarken ona şöyle der: "O halde, eğer bana tabi olacaksan, ben sana söylemedikçe hiçbir şey hakkında bana soru sormayacaksın."²⁶

Sahabe, Hz. Peygamber'in eşleri ile gereksiz sohbete dalmamaları konusunda uyarılmışlardır: "Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbete dalmayın."²⁷

Hz. Peygamber, rivayete göre eşlerinden Hz. Hafsa'ya bir sır vermiş, o da bu sırrı Hz. Âişe'ye açıklaması üzerine şu âyetle uyarılmışlardır:²⁸ "Hani Peygamber, eşlerinden bazularına gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip Allah da bunun bir kısmını peygambere bildirmiş, bir kısımdan da vazgeçmişti."²⁹

Allah, Hz. Peygamber'e ilâhî nimetleri anlatmasını emretmiştir: "Rabbinin nimetine gelince; işte onu anlat."³⁰

Hadese fiili, *if'al* babında (ahdese, yühdisü-ihdâs) kullanıldığında, bir şey ihdas etmek, icat etmek, yeni bir durum ortaya koymak anlamına gelir.³¹ Allah'ın Kur'an-ı Kerim'i indirmesi veya kulların ailevî ve sosyal olaylarda bazı sıkıntılara sabretmeleri halinde yeni durumlar ortaya çıkaracak olması beyan edilirken Kur'an-ı Kerim'de *hadese* fiili bu vezinde (ahdese, yühdisü) kullanılmıştır:

"Biz onu böylece Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve onda ikazları tekrar tekrar açıkladık. Umulur ki onlar korunurlar yahut da o kendileri için bir düşünme ve ibret alma anlayışı meydana getirir."³²

M. Esed, âyetin son cümlesine, "Onlarda yepyeni bir bilinç uyanıklığı meydana getirsin." şeklinde meâl vermiş ve "Bilinçli ve duyarlı ol-

²⁵ Bakara, 2/76.

²⁶ Kehf, 18/70.

²⁷ Ahzâb, 33/53.

²⁸ Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1987, IV, 565; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, VII, 5115.

²⁹ Tahrîm, 66/3.

³⁰ Duhâ, 93/11.

³¹ İbrahim Mustafa ve arkadaşları, *el-Mu'cemu'l-Vesîd*, s. 159.

³² Tâhâ, 20/113.

sunlar ve bu (kitap) onlarda bir hatırlama ve uyanma meydana getirsin.” şeklinde açıklamıştır.³³

Hadese fiilinin ortaya çıkarmak manası, şu âyette bariz bir şekilde görülebilmektedir:

“Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmazlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır.”³⁴

“Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır.” cümlesinde yeni bir durumun ne olduğu hususuna müfessirler kafa yormuşlar, çoğu, ric'i talakla boşanma durumunda tarafların ciddi bir durum değerlendirmesi yapabileceği ve geri dönüş için kalplerinde bir yumuşama ve yeniden bir yakınlık oluşabileceği ve yeni durumun dönüş imkân olduğu belirtilmiştir. Bu âyet aynı zamanda tek talakı teşvik eder, üç talaktan da men eder. İnsan boşandığında içinde bir sıkıntı hisseder, pişmanlık duyabilir ve dönüş için yeni bir arzu oluşur. Ancak üç talaktan sonra böyle bir imkân olmaz.³⁵

Talâk sûresi 1. âyetin “Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır.” meâlindeki son cümlesini Nisâ sûresi 19. âyetin “Onlarla iyi geçinin, Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmasanız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”³⁶ meâlindeki son cümlesi ile birlikte okuduğumuzda, Allah'ın ortaya çıkaracağı yeni durumun, hoşlanılmayan davranışa sabredilmesine karşılık yaratılacak hayırlar olduğunu söylemek mümkündür. Yani bir kimse eşinden boşanmayı düşündüğü halde, hatta bir ya da iki talak ile boşandığı halde olayı çok yönlü ele alıp değerlendirmesi, eşinde boşanma sebebi olarak gördüğü bazı tatsız durumlara sabretmeye karar vererek birlikteliği devam ettirmesi, hoşlanmadığı hususları ise zamana bırakarak düzel-

³³ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, ter. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay., İstanbul 1996, II, 639-640.

³⁴ Talâk, 65/1.

³⁵ Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari el-Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, Beyrut 1988, XVIII, 104.

³⁶ Nisâ, 4/19.

mesini beklemesi halinde aileyi koruma özverisine karşılık olarak Allah bu kişiye hiç ummadığı bir yerde ve zamanda yeni imkânlar ve fırsatlar ihsan edebilir ya da hoşlanmadığı duruma katlanmakla, ayrılıkla başlayacak daha olumsuz sonuçları önlemiş olabilir.

2. Kur'an'da Hadîs Kelimesinin İzafî Anlamları

İzafî anlam, bir kelimenin içinde bulunduğu özel sistemden, bu sistem ve bu sistemdeki diğer kelimelerle münasebetinden dolayı kazandığı manadır. Meselâ; kitap deyince; okunan yazılı metinler, telif edilmiş, kayda geçmiş bilgiler akla gelir.³⁷

Buna göre *hadîs* kelimesinin izafî anlamları da, aşağıda açıklamasını yapacağımız kıssa, haber, öğüt, ilâhî söz, boş laf vb. anlamlardır. *Hadîs* kelimesinin temel anlamı dışında çeşitli âyetlerde türevleri ile birlikte kazandığı yeni anlamları, onun izafî anlamları olmaktadır. Kur'an'da *hadîs* kelimesi; hem “yeni meydana gelen haber” şeklinde temel anlamında hem de ilâhî söz, yeni mesaj, kıssa vb. kelimelerle izafî anlamlarıyla kullanılmıştır.

a) Söz (*hadîs*)

Konuşulan söz, kelime ve kelâm kelimelerinin anlamdaşı olan *hadîs* kelimesi, Kur'an'da birçok âyette geçmektedir. Şu âyetlerde *hadîs* kelimesi söz anlamında kullanılmıştır:

“Oysa Allah size Kitap'ta ‘Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiği ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, başka bir söze geçmedikleri müddetçe onlarla oturmayın, aksi halde siz de onlar gibi olursunuz.’ diye hüküm indirmiştir.”³⁸ “Âyetlerimiz hakkında dedikoduya dalanları gördüğün zaman onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan yüz çevir.”³⁹

Başka sözden maksat, küfür ve dinle alay dışındaki⁴⁰ dînî ve ahlâkî yönden mahzuru olmayan, konuşana vebal getirmeyen sözlerdir.

³⁷ Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1992, s. 22.

³⁸ Nisâ, 4/140.

³⁹ En'âm, 6/68.

⁴⁰ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, V, 268; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XI, 82.

Vebal getiren ve hesabı sorulacak olan sözleri ise (bunlar amel de olabilir) gizleme imkânı yoktur.

“O kıyamet günü, Allah’ı inkâr edip, Peygambere isyan edenler, yer yarı-
lıp içine girmiş olmayı isterler ve Allah’tan hiçbir söz gizleyemezler.”⁴¹

b) Allah’ın Sözü, Kur’an, Âyet, Yeni Mesaj (el-hadîs)

Kur’an-ı Kerim’de hadîs kelimesi; âyet, vahiy, yeni mesaj ve el-hadîs is-
mi ile Kur’an anlamında kullanılmaktadır: Allah, sözlerin en doğrusunu ve
en güzelini söylediğini şöyle beyan etmektedir:

“Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Andolsun, sizi kıyamet
gününde mutlaka bir araya toplayacaktır. Bunda asla şüphe yoktur. Kimdir
sözü Allah’inkinden daha doğru olan?”⁴²

“Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkılmadan tekrar tekrar
okunan bir kitap olarak indirdi.”⁴³

Buna göre hadîs kelimesi, belirsiz formunda (*nekre*), herhangi bir
söz anlamına gelirken, harf-i tarif ile telaffuz edilen ve belirli formun-
da (*marife*) bir söze işaret eden *el-hadîs* kelimesi, tek ve eşsiz hakikat
olan Kur’an’ı ifade eder. Nitekim İslâmî literatürde *el-kitâb* denilince
de, Kur’an-ı Kerim anlaşılır. Kur’an’ın isimlerinden olan el-hadîs’in yer
aldığı âyet meâlen şöyledir:

“Bu yeni Kitaba inanmazlarsa (ve bu yüzden helâk olurlarsa) arkala-
rından üzüntüyle neredeyse kendini harap edeceksin.”⁴⁴ Müfessirler, Kehf
sûresi 6. âyette geçen el-hadîs kelimesini, kısaca Kur’an şeklinde tef-
sir etmişlerdir.⁴⁵ Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), el-hadîs’ten maksat
Kur’an’dır, der. Kâdî Beydavî (ö. 685/1286) de şöyle der:

“Bu ifade *hâdisin*, Kur’an’ın sıfatı olmayı ve onun (sonradan-mahluk)
olduğunu söylemeyi gerektirir ki bu da Kur’an’ın *kadîm* olduğunu söy-
leyenlerin görüşünün yanlış olduğunu gösterir. Buna şöyle cevap ve-

⁴¹ Nisâ, 4/42.

⁴² Nisâ, 4/87.

⁴³ Zümer, 39/23.

⁴⁴ Kehf, 18/6.

⁴⁵ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, X, 230; Ebu’l-Berekât Abdullah b. Ahmed
b. Mahmud en-Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vil*, Eda Neşriyat, İstanbul
1991, III, 3; Celaleddin es-Suyûtî, Celaleddin el-Mahallî, *Tefsîru’l-Celâleyn*, Pamuk
Yay., İstanbul trs., s. 269.

ririz: *Hadîs* kelimesi, Kur'an'ın lafızlarına hamledilir ki zaten bu lafızlar hadîstir.⁴⁶ M. Hamdi Yazır (ö. 1942) da söz konusu âyetin tefsirinde, “*Bu yeni kitaba inanmazlarsa sen arkalarından esef ile hemen hemen kendini tüketeceksin.*”⁴⁷ meâlindeki âyetin Kur'an'ın mahluk oluşunu değil, *el-hadîs* içinde zaten mündemiç olan yeniliğe, yani kitabın, daha doğrusu vahyin indiği zaman itibarı ile yeni oluşuna işaret etmiştir, der.

Klasik tefsir kaynakları ile son yüzyılda yazılan tefsir kaynaklarını karşılaştırdığımızda *hadîs* kelimesinde geçmişten günümüze bir anlam değişikliğinin olmadığını söyleyebiliriz.

Aklını kullanmadığı için sözü anlamayanlar,⁴⁸ kâh bu söze hayret ederler⁴⁹ kâh küçümserler,⁵⁰ kâh yalanlarlar.⁵¹ Allah da bunlara şöyle meydan okur:

“*Eğer doğru söyleyenler iseler, haydi onun gibi bir söz (hadîs) getirsinler!*”⁵²

“*Onlar, kendilerine gelen yeni mesaja (muhtes) değer vermedikleri için onu alaya alırlar⁵³ ve ondan yüz çevirirler.*”⁵⁴

Hz. Peygamber, “Sözün en hayırlısı (hayru'l-hadîs) Allah'ın kitabıdır. Yolların en hayırlısı Muhammed'in yoludur.”⁵⁵ hadîsinde de Kur'an için “*el-Hadîs*” ismini kullanmıştır.

Görüldüğü gibi Kur'an'da *hadîs* kelimesi, çeşitli âyetlerde hem beşer sözü hem de ilâhî söz anlamında geçmektedir.

c) Hakikat Dışı Söz, Boş Laf (lehve'l-hadîs)

Kur'an, insanları yaratılış, kâinat ve tabiat olayları üzerinde düşünmeye davet eder. Ancak bazıları, ilmî, edebî, felsefî konulara zihnini adeta kapatmıştır. Onlar, mevcut hallerini, mevcut durumun onları nasıl bir gelecekle karşılayacağını ve ölümle başlayacak ebedî hayatı hiç

⁴⁶ Râzî, *Mefâtilu'l-Ğayb*, XX1, 80.

⁴⁷ Yazır, *Hak Dini*, V, 3224.

⁴⁸ Nisâ, 4/78.

⁴⁹ Necm, 53/59.

⁵⁰ Vâkıa, 56/81.

⁵¹ Kalem, 68/44.

⁵² Tûr, 52/34.

⁵³ Enbiyâ, 21/2.

⁵⁴ Şuarâ, 26/5.

⁵⁵ Müslim, es-Sahîh, Cuma, 43.

düşünmezler ve düşünmek de istemezler. Düşünmeyen ve aklını kullanmayanlara ise hiçbir söz fayda sağlamaz.

“Onlar, göklerin ve yerin hükümlerine, Allah’ın yarattığı herhangi bir şeye ve ecellerinin yaklaşmış olma ihtimaline hiç bakmıyorlar mı? Artık bundan sonra hangi söze inanacaklar?”⁵⁶

Gerçekler üzerinde kafa yormayanlar, eğlendirici sözlere, boş laflara ve lakırtıya karşı oldukça ilgilidirler:

“İnsanlardan öylesi var ki, herhangi bir ilmi delile dayanmadan, Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafı (lehve’l-hadîs) satın alır. İşte onlara rüsvay edici bir azap vardır.”⁵⁷

Lehve’l-hadîs, batıl sözü hak söze tercih etmektir. Müfessirlerin açıklamasına göre bu âyet, Cahiliye dönemi Mekkeli müşriklerden Nadr b. Haris b. Kelede (ö. 2/624) hakkında inmiştir. Ticaretle meşgul olan bu adam, Hire’ye gittiğinde orada gördüğü Acem masallarını alır ve döndüğünde Mekkelilere, “Muhammed size Ad ve Semud kavminin masallarını anlatıyor, gelin ben de size ondan daha iyisini, Acem masallarını Rüstem, İsfendiyar ve Kisraların öykülerini anlatayım.” dermiş.⁵⁸ Dahhak, *lehve’l-hadîs*in şirk olduğunu, Abdurrahman b. Zeyd b. Elsem ve İbni Cerir de bunun, insanları Allah’ın âyetlerinden uzaklaştıran ve yolundan saptıran her söz olduğunu söylemiştir.⁵⁹

Hz. Peygamber, boş sözler, gereksiz işlerle ilgili “*mâlâyani*” tabirini kullanmıştır. Bir hadîs-i şerifte, “Kişinin boş sözleri (*mâlâyani*) terk etmesi müslümanlığının güzelliğindedir.”⁶⁰ buyurulmuştur. Buna göre, *lehve’l-hadîs* ya da *mâlâyaniye* rağbet etmek çığlığın, bunları terk etmek ise olgunluğun alâmeti olmaktadır.

İnsanı doğru yoldan uzaklaştıran, Allah’a itaatten alıkoyan, nefsi okşayan, haramı hoş ve sevimli gösteren, cinsel duyguları uyaran söz, müzik, fıkra, hikâyeye, nüкте, espri, komedi vs. her konu *lehve’l-hadîs* kapsamına girer. TV programlarının çoğunun içeriği bu kapsamdadır. İnsanlığın en büyük buluşlarından biri olan TV, *lehve’l-hadîs*’in en fazla

⁵⁶ A’râf, 7/185; ayrıca bkz. Câsiye, 45/6; Mürselât, 77/50.

⁵⁷ Lokmân, 31/6.

⁵⁸ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, VII, 57.

⁵⁹ Ebu’l-Fida İsmail İbni Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Dâru’l-Kalem, 3. Basım, Beyrut trs., III, 378.

⁶⁰ Tirmizî, Zühhd,11; İbni Mâce, 12.

ve en etkili bir biçimde icra edildiği bir alet olarak ne yazık ki daha çok kötü amaçlı kullanılmaktadır. Nadr b. Haris'in üstlendiği misyon, 1400 yıl sonra maalesef TV, internet vb. görsel ve işitsel medya sayesinde etkili bir şekilde yerine getirilmektedir.

Aile ortamında ya da arkadaş meclislerinde sohbet ederken, faydalı bile olsa televizyonda bir program izlerken, internette dolaşırken, sosyal medyada haberleşirken, meşru sportif faaliyetlerle meşgul olurken namaz vakitlerini gözetmeyenlerin ve farz namazları bile bile kazaya bırakanların durumu da Lokmân sûresinin 6. âyeti kapsamında değerlendirilebilir.

d) Rüya Yorumu (te'vîli'l-ehâdîs)

Yûsuf sûresi 6, 21 ve 101. âyetlerde Hz. Yusuf'a rüyaların yorumunun öğretildiği (te'vîli'l-ehâdîs) haber verilmektedir: "*Rabbin seni böylece beğenip seçecek, sana rüya yorumuna dair bilgi öğretecek.*"⁶¹

Ehâdîs kelimesi; olay ve haber anlamındaki *hadîs* kelimesinin çoğuludur. Bu âyetin iki manası vardır:

1. Allah sana, olay ve sebeplerin sebep ve sonuç ilişkisini öğretecek.
2. Allah sana rüyaların yorumunu öğretecek.

Bu anlamlardan hareketle âyeti, "Allah, sana kendi kitaplarının ve peygamberlerinin sözlerinin yorumunu öğretecek." şeklinde tefsir edenler olmuştur. Buna göre *te'vîli'l-ehâdîs*, hem Hz. Yusuf'a rüyaları yorumlama yeteneği verildiğini, hem de hayatın problemlerini anlama ve onlara çözüm üretme, aynı zamanda her şeyin hakikatini kavrama, basireti ve vizyonu verildiğini ifade eder.⁶² Râzî'ye göre hadiselerin yorumunun öğretilmesi, yukarıda belirtilen hikmetlerin yanı sıra Allah'ın hadiseleri yaratma kudreti ve hikmetini anlama ve mahlûkatın ruhsal ve bedensel yönden sınıflandırılması, Allah'ın hikmetine ve yüceliğine delil olması keyfiyetini bilmesi anlamına gelir.⁶³

M. Hamdi Yazır'a göre peygamberlere olayların yorumunun öğre-

⁶¹ Yûsuf, 12/6; ayrıca bkz. Yûsuf, 12/21; Yûsuf, 12/101.

⁶² Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, *Kur'an Yolu*, III, 217; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, II, 456.

⁶³ Râzî, *Mefâtilu'l-Ğayb*, XVIII, 91-92.

tilmesi, onların *ilm-i vehbî* ile eşyanın hakikatine kısmen muttali olmasını ifade eder.⁶⁴

3. Hadîs Kelimesinin Anlamdaşları

Bir dilde birbiriyle aynı anlamı taşıyan fazla kelime bulunmaz. Anlamdaş kelimeler çoğunlukla ya başka dilden geçmiştir ya da başlangıçta farklı anlamlarda kullanıldığı halde zamanla anlam yönünden birbirine yaklaşmış kelimelerdir.⁶⁵ Anlamdaş/eşanlamlı kelimeler, birbiriyle motamot anlamdaş değildir, aralarında az da olsa nüanslar vardır. Bazen de çok anlamlı kelimelerin bazı anlamları birbirleriyle anlamdaş/eşanlamlı olur.

Arapçada kelimeler, önüne gelen *harf-i cerler* ve diğer harflerle değişik anlamlara taşınır. Fiillerin muhtelif vezinlerinden de yeni ve farklı anlamlar elde edilir. Bu şekilde anlamca birbirine yaklaşan kelimeler, bazen birbirlerinin yerine kullanılabilirlerdir.

Kur'an-ı Kerim'de *kelime* ve *kavl* kelimelerinin de hadîs gibi söz, doğru söz, güzel söz, boş söz gibi anlamlarda kullanıldığını, *kelime* ve *kavl* kelimelerinin *hadîs* kelimesi ile anlamdaş olduklarını görmekteyiz. Kur'an-ı Kerim'de *hadîs* kelimesini, anlamdaşları *kavl kelime* ile karşılaştırdığımızda *hadîs* kelimesinin “yeni söz”, *kavl* kelimesinin “herhangi bir söz”, *kelimenin* ise “verilmiş söz (vaad)” anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

a) el-Kavl (söz)

Kvl, lkv kombinezonları hafiflik ve geçicilik (sürat) anlamında müşterektir.⁶⁶ Beşer dilinde hafif olan söz, Allah katından gelen vahiy olunca mükellefe zor gelen hükümlere⁶⁷ ve ağır söze (kavlen sekilen) dönüşür.⁶⁸ Belli bir hadiseyi ifade eden mürekkep lafza ya da aklî bir

⁶⁴ Yazır, *Hak Dini*, IV, 2848; Esed, *Kur'an Mesajı*, II, 456.

⁶⁵ Aksan, *Her Yönü ile Dil*, III, 192-193.

⁶⁶ Ferâhidî, Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, Dâru Mektebetü'l-Hilâl, V, 212. (Şamile Programından).

⁶⁷ Mahluf, H. Muhammed, *Kelîmâtü'l-Kur'an*, s. 393.

⁶⁸ Bkz. Müzzemmil, 73/5.

önermedeki mürekkep anlama söz (el-kavl) denir.⁶⁹ Kavl ve kıl kelimelerinin anlamı aynıdır.⁷⁰

Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde geçen ve söz anlamında kullanılan *kavl* kelimesi de sözlük anlamı, izafî anlamı ve anlamdaşları ile birlikte *hadîs* kelimesi ile aynı manayı ifade etmektedir: “*Bilmeyenler, ‘Allah bizimle konuşsa, ya da bize bir mucize gelse ya!’ derler. Bunlardan öncekiler de tıpkı böyle, bunların dedikleri gibi (misle kavlihim) demişti. Onların kalpleri (anlayışları) birbirine benziyor.*”⁷¹

“*İman edip salih ameller işleyenleri de ebedî olarak kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, gerçek bir vaatte bulunmuştur. Kimdir sözü (kılâ) Allah'inkinden daha doğru olan?*”⁷² Bu âyetin son cümlesi ile Nisâ sûresi 87. âyetin son cümlesinde sadece *hadîs* ve *kavl* kelimesi yer değiştirmiş, ilkinde *kavl* kelimesi, ikincisinde ise *hadîs* kelimesi kullanılmıştır.

el-Hadîs kelimesi ile anlamdaş olan *el-kavl* kelimesi bazı âyetlerde, Kur'an anlamında⁷³ kullanılmıştır: “*Onlar bu sözü (Kur'an'ı) hiç düşünmediler mi? Yoksa kendilerine, önceki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?*”⁷⁴

Mü'minûn sûresi 68. âyetteki *kıl* kelimesi ile Kehf sûresi 6. âyetteki *hadîs* kelimesinin Kur'an anlamında kullanıldığı görülmektedir: “*Onlar bu sözü (el-kavl: Kur'an) hiç düşünmediler mi? Yoksa kendilerine, önceki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?*”⁷⁵

Şu âyetteki *kavl* kelimesi de ilâhî mesaj anlamındadır: “*Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir.*”⁷⁶

Kurtubî, bu âyetin tefsirinde, sözün en güzelini dinleyenlerin kimler olduğunu ve neleri dinlediklerini şöyle açıklamaktadır:

1. Onlar güzel ve çirkin sözü dinlerler, güzel olanı konuşurlar, çirkin olandan uzak dururlar ve onu konuşmazlar.

⁶⁹ Şerif Ali b. Muhammed, el-Cürçânî, *et-Ta'rifât*, trs., s. 180.

⁷⁰ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 626.

⁷¹ Bakara, 2/118; ayrıca bkz. Bakara, 2/59, 113; A'râf, 7/162; Kehf, 93; Tâhâ, 20/109; Yâsîn, 36/58.

⁷² Nisâ, 4/122; ayrıca bkz. Vâkıa, 56/26.

⁷³ Mahluf, *Kelîmâtü'l-Kur'ân*, 243.

⁷⁴ Mü'minûn, 23/68; ayrıca bkz. Kasas, 28/51.

⁷⁵ Mü'minûn, 23/68.

⁷⁶ Zümer, 39/18.

2. Onlar, Kur'an'ı ve başka sözleri dinlerler ama Kur'an'a tabi olurlar.
3. Onlar, Kur'an ve sünneti dinlerler, onların en muhkem olanına uyarlar ve onunla amel ederler.
4. Onlar, ruhsat ve azimeti duyarlar fakat azimeti tercih ederler.
5. Onlar, kendi lehlerine olan cezayı uygulamak yerine affi tercih ederler.⁷⁷

Hac sûresi 24. âyette geçen *sözün en güzeli* anlamına gelen *et-tayyib mine'l-kavl* tabiri ile Zümer sûresi 23. âyetteki *ahsene'l-hadis* (en güzel söz) tabiri anlamca birbirine yakın görünmektedir. Süddî, *et-tayyib mine'l-kavlden* maksadın Kur'an olduğunu söylemiştir.⁷⁸ Sâbûnî de bu tabiri, *cennetliklere güzel ve faydalı söz söyleme melekesi verilmesi* anlamında tefsir etmiştir.⁷⁹

el-Kavl kelimesi hakkında Muhammed Esed, “Unutulmamalıdır ki, *kavl* kelimesi sadece söz, deyiş anlamına gelmez, aynı zamanda mecâzî olarak kavramsal ifade, bir düşünce, bir doktrin veya inanç olarak tanımlanabilecek bir olguyu göstermek için kullanılır ve Kur'an'da da çoğunlukla bu anlamda kullanılmıştır.”⁸⁰ der.

b) el-Kelime

Bir manayı ifade etmek için konulmuş söze *kelime* denir. Görünen, görünmeyen, maddi-manevi, mücerret-soyut bir şeyin mahiyetinden her biri kelimelerle isimlendirilir.⁸¹ *Klm*, *mlk*, *lkm* harflerinin bütün kombinezonlarında şiddet ve tesir vardır. Sözlükte “yaralamak, tesir etmek” anlamına gelen ve *kelm* kökünden türemiş olan kelime, etkili söz anlamındadır.⁸² *Kelime*, sözden (kavl) daha özeldir. Kavl, terim, deyim, kelime vb. daha tafsilatlı her türlü söz için kullanılırken *kelime*, üç tür için (isim, fiil, harf) kullanılır. Nahivcilere göre de *kelime*, isim, fiil ve harften ibarettir.⁸³

Kur'an'da *kelime*, konuşmak, Allah'ın vahyi, söz, Hz. İsa, Allah'ın il-

⁷⁷ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, XV, 159.

⁷⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIII, 23.

⁷⁹ Sâbûnî, *es-Safvetü't-Tefsîr*, II, 287.

⁸⁰ Esed, *Kur'an Mesajı*, I, 166.

⁸¹ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s. 185.

⁸² Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, V, 378-379; Mustafa Sinanoğlu, “Kelime”, *DİA*, XXV, 212.

⁸³ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 660.

mi ve Allah'ın emirleri anlamlarına gelir.⁸⁴ Kur'an'da güzel söz, çirkin söz, boş söz; *hadîs* ve *kavl* kelimelerinde olduğu gibi *kelime* lafzı ile de ifade edilmiştir:

“Görmedin mi, Allah güzel bir sözü nasıl misal getirdi? (Güzel bir söz), (kelimeten tayyibeten) kökü sağlam, dalları göğe yükselen bir ağaç gibidir.”⁸⁵ “Kötü bir sözün (kelimeten habîseten) durumu da; yerden koparılmış, ayakta durma imkâm olmayan kötü bir ağacın durumu gibidir.”⁸⁶

Kelime sözcüğü geniş anlamda, düşünsel, kavramsal ifade, fikir, kazıyye/önerme, anlamına gelmektedir.⁸⁷ Süleyman Ateş, İbrâhîm sûresi 24. âyette geçen “güzel kelime” (kelimeten tayyibeten) lafzını şöyle açıklar:

“Kelime söz anlamına geldiği gibi bilgi anlamına da gelir. Bilgi ruhun gıdasıdır. Beden nasıl besin maddelerinden gıda alırsa ruh da bilgiden gıda alır. Ma’rifet, sadece bir mevsim değil, her zaman ürün veren ruhsal ağaçtır. Ruh daima onunla beslenir.”⁸⁸

İbni Abbas, âyette geçen “güzel söz”ün (kelimeten tayyibeten) kelime-i tevhid (lâ ilâhe illallâh), “güzel ağaç”ın da mü’min olduğunu söylemiştir. Mücahid, İkrime ve İbni Cerir, “güzel söz”ün iman olduğunu söylerler. Bir hadîs-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

“İmanın misali, sabit ağaç gibidir: İman, ağacın kökü, namaz, ağacın gövdesi, zekât, ağacın dalları, oruç ise azaları, Allah yolunda eziyetlere katlanmak bitkisi, güzel ahlâk yaprakları, haramlardan uzak durmak da onun meyveleridir.”⁸⁹

İbrâhîm sûresi 26. âyette geçen “kötü söz” ile de küfür sözü, “çirkin ağaç” ile de kökü sağlam olmayan Ebucehil karpuzunun kastedildiği rivayet edilmiştir.⁹⁰

Hak söz ve batıl söz hakkında Allah, değer hükmünü şu âyette açıkça beyan etmektedir:

“Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendile-

⁸⁴ Mehmet Okuyan, *Kur'an Sözlüğü*, s. 729-731.

⁸⁵ İbrâhîm, 14/24.

⁸⁶ İbrâhîm, 14/26.

⁸⁷ Esed, *Kur'an Mesajı*, II, 506.

⁸⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, V, 25.

⁸⁹ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, X, 236.

⁹⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, V, 24.

rini göremediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁹¹

Âl-i İmrân sûresi 64. âyette de kelime, dinde ihtilaf edilmeyen hak söz⁹² ve tevhid anlamında geçmektedir:

“De ki: ‘Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah'a ibadet edelim. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâh edinmesin.’ Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: ‘Şahit olun, biz Müslümanlarız.’”⁹³

Vahiy ve ilâhî mesaj anlamına gelen kelimenin yer aldığı âyet ise meâlen şöyledir:

“Derken, Âdem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabbine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbelerini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır.”⁹⁴

Kur'an'da *hadis* kelimesi ile benzer anlamlarda kullanılan kelime lafzının ve *kavl* kelimesinin, hadîsten daha geniş ve kapsayıcı bir anlam alanına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Kur'an'da *hadis* kelimesi, haber, yeni meydana gelme, söz, ilâhî söz, kıssa, ihdas anlamlarında geçmektedir. Kur'an'da *hadis* kelimesinin daha ziyade, Allah'ın sözü, ilâhî kitap/Kur'an, vahiy, Allah'tan gelen haberler için kullanıldığı görülmektedir. Kur'an'da insanların sözü, hakikat dışı sözler, boş laflar için de *hadis* kelimesi kullanılmıştır. Kur'an'da anlatılan kıssalar, Allah'ın bir şeyi ortaya çıkarması ve peygamberlere olayların iç yüzünü öğretmesi de *hadis* kelimesi ile ifade edilmiştir.

Kur'an'a ve bazı âyetlere kendi ifadesi ile *hadis* denilmesinin sebebi kanaatimizce Kur'an'ın, vahyedildiği zamana kadar bir benzerinin duyulmamış olması bakımından, onun yeni mesajlar içeren ve her zaman-da tazeliğini koruyan “yeni bir kitap” oluşudur.

Kur'an'da 30 küsur yerde geçen *hadis* kelimesi ve türevleri söz-

⁹¹ Tevbe, 9/40.

⁹² Mahluf, H. Muhammed, *Kelîmâtü'l-Kur'ân*, s. 40.

⁹³ Âl-i İmrân, 3/64.

⁹⁴ Bakara, 2/37.

lük anlamı itibarı ile yukarıda bahsi geçen anlamlara gelse de İslâmî literatürde *hadîs* denilince Hz. Peygamber'in sözleri akla gelir. Hz. Peygamber'in sözleri anlamındaki *hadîs* terimi ile Kur'an'da geçen *hadîs* kelimesi arasında sözlük anlamı dışında herhangi bir ilişkinin bulunmadığı da aşikârdır.

Kaynaklar

- Aksan, Doğan, *Her Yönü ile Dil*, TDK Yay., Ankara 1982.
- Asım Efendi, *Kâmûs*, Matbaa-i Osmaniye, trs.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul trs.
- Buhârî, *es-Sahîh*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- Ebu Davud, *es-Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay., İstanbul 1996.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, Dâru Mektebetü'l-Hilâl, V, 378. (Şamile Programından)
- İsfahânî, *el-Müfredât*, Dâru Kahraman, İstanbul 1986.
- İbni Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Kalem, 3. Baskı, Beyrut trs.
- İbni Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dâru's-Sadır, Beyrut 1990.
- Mustafa, İbrahim, Hasen Ziyad, Ahmed, Abdülkadir, Hamid, Ali Neccar, Muhammed, *el-Mu'cemu'l-Vesid*, Çağrı Yay., İstanbul 1989.
- İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1992.
- Kandemir, M. Yaşar, "Hadis", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997.
- Karaman, Hayreddin, Çağırıcı, Mustafa, Dönmez, İ. Kafi, Gümüş Sadreddin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yay., Ankara 2006.
- Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.
- Mahluf, Hüseyin Muhammed, *Kelimâtü'l-Kur'ân*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1. Basım, İstanbul 1985.
- Müslim, *es-Sahîh*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Medâriku't-Tenzil*, Eda Neş., İstanbul 1991.
- Okuyan, Mehmet, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü*, Düşün Yay., İstanbul 2015.

Râzî, Fahreddin, *Mefâihü'l-Ğayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1990.

Sâbûnî, Muhammed Ali, *es-Safvetü't-Tefâsîr*, Dersaadet Kitabevi, İstanbul trs.

Suyûtî, Celaleddin, el-Mahallî, Celaleddin, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Pamuk Yay., İstanbul trs.

Tirmizî, es-Sünen, Çağrı Yay., İstanbul 1992.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1987.